

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 7. X. 2013.

Prihvaćeno: 4. XI. 2013.

UDK: 323.15(497.5=161.1)"1991/2011"

Rusi u Hrvatskoj između 1991. i 2011.

Filip Škiljan

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb

SAŽETAK: Rad donosi podatke o položaju Rusa u Hrvatskoj između 1991. i 2011. Prvi dio osvrće se na položaj Rusa u Kraljevini Jugoslaviji. Potom se bavi informbiroovskom krizom 1948. godine i odlaskom velikog broja Rusa nakon te godine u SSSR. Donose se i podatci o broju Rusa između 1953. i 1991. po tadašnjim administrativnim jedinicama. U drugom dijelu opisuje se istraživanje provedeno na temelju dubinskih intervjua s Ruskinjama u Hrvatskoj (u Zagrebu, Svetoj Nedelji, Karlovcu, Splitu, Međimurju i Požegi). Na temelju njihovih odgovora o podrijetlu, materijalnom stanju, obrazovanosti, načinu dolaska u Jugoslaviju/Hrvatsku i snalaženju u novoj zemlji donose se zaključci o položaju Rusa u Republici Hrvatskoj te o njihovoj organiziranosti na lokalnoj i državnoj razini.

Gljučne riječi: *Rusi; Hrvatska; identitet; XX. stoljeće; nacionalna manjina*

Uvod

U Hrvatskoj danas živi 1279 Rusa. Broj pripadnika ruske nacionalne manjine mijenjao se tijekom vremena u velikim amplitudama. Rad se temelji na dubinskim intervjuima s Ruskinjama i Rusima, doseljenicima iz Rusije devedesetih godina prošloga stoljeća ili početkom XXI. stoljeća, koji su obavljani na području čitave Hrvatske, na statističkim podacima iz popisa stanovništva između 1953. i 2011. godine i na podacima iz dostupne literature. Kako su u prošlosti, u vrijeme dolaska ruske emigracije iz boljševičke Rusije, većinu pripadnika ove populacije činili muškarci, danas ovu populaciju čine pretežno žene koje su doselile u posljednjih petnaestak godina zbog zasnivanja braka s hrvatskim državljanima koji su boravili na radu u Rusiji. Nakon višedesetljetnoga pada, broj pripadnika ove populacije u Hrvatskoj u posljednjih se dvadeset godina gotovo udvostručio (sa 706 pripadnika 1991. na 1279 godine 2011). Radi se o jednoj od najbolje organiziranih nacionalnih manjina čija su društva iznimno aktivna i čije su članice vrlo angažirane u kulturnom i obrazovnom

očuvanju ruskoga identiteta u Hrvatskoj. Stoga ovaj rad, osim što donosi podatke i informacije o sadašnjem položaju Rusa u Hrvatskoj, predstavlja i jedan dio današnjih ruskih udruga koje djeluju u hrvatskim gradovima.

1. Kratak povijesni osvrt na razdoblje između 1915. i 1991. godine

Prvi su Rusi na područje Hrvatske počeli dolaziti kao ratni zarobljenici 1915. godine. U Austro-Ugarskoj je, prema statističkim podacima, 1917. i 1918. godine boravilo oko 1 000 000 ruskih ratnih zarobljenika koji su uglavnom napustili područje Austro-Ugarske nakon što je Rusija potpisala primirje u Brest-Litovskom. Na području Kraljevine SHS broj ruskih ratnih zarobljenika iznosio je između 4000 i 5000 (Jovanović 2006: 139). Čini se da je njih svega 200-tinjak ostalo na području Kraljevine SHS do 1920. godine (Jovanović 1996: 97). Razlozi njihova ostanaka bili su različiti: ili se nisu slagali s poretkom u domovini ili su jednostavno našli posao i osnovali obitelji. Nakon završetka rata nedostajalo je muške radne snage na seoskim imanjima, pa je to bio još jedan od razloga za ostanak bivših ruskih zarobljenika u novostvorenoj Kraljevini SHS.

Drugi val ruskih izbjeglica¹ došao je nakon izbijanja ruske revolucije u veljači 1917. godine. Počeli su pristizati u proljeće 1919. godine, što je trajalo sve do zime 1920. godine. Jedna grupa Vrangulovih vojnika došla je i tijekom 1921. godine. Oko 90% izbjeglica pristiglo je u organizaciji Kraljevine SHS, koja ih je primala i zbog pritiska Velike Britanije i Francuske koje su željele ojačati borbu protiv boljševičke Rusije. Broj emigranata koji je pristizao u Kraljevinu SHS dostigao je svoj maksimum tijekom evakuacije Krima 1920. godine. Ukupan broj ruskih izbjeglica koji su pristigli na područje Kraljevine SHS između 1919. i 1923. godine (kada su pristigli posljednji Vrangulovi vojnici iz Carigrada) iznosio je 1923. između 41 000 i 44 000, prema istraživanjima Miroslava Jovanovića. Međutim, odseljavanje iz Kraljevine SHS, što zbog nemogućnosti dobivanja zaposlenja, što zbog odlaska u druge europske zemlje ili povratka u Rusiju, svelo je rusku emigrantsku grupu na oko 30 000 ljudi 1930-ih

¹ Termin ruska emigracija označava osobe koje su pred boljševičkom revolucijom pobjegle izvan Rusije i na području drugih zemalja pronašle utočište. Miroslav Jovanović ponudio je tri moguća rješenja za nazivanje onih koji su otišli iz Rusije: nazivi izbjeglice i emigranti koriste se kao sinonimi, izbjeglištvo i izbjeglice vezuju se za ranu fazu odlaska Rusa iz zemlje, a pojam emigranti koristi se pri sljedećoj fazi toga procesa (Jovanović 1996: 25-26). Izbjeglice su prestali biti izbjeglice tek kada su shvatili da povratka u staru domovinu više nema. To se dogodilo 1930-ih godina i od tada ruski izbjeglice postaju ruskim emigrantima. Pitanje naziva ruski emigranti mr. sc. Vlatko Čakširan u svojem magisteriju opravdava činjenicom da su svi koji su doselili iz Rusije bili po svojem geografskom podrijetlu ruski emigranti, dakle doseljenici iz nekadašnjega Ruskoga Carstva, iako su prema današnjem shvaćanju nacionalnosti oni mogli biti Ukrajinci, Nijemci, Židovi, Tatari i razni drugi narodi. Uglavnom se većina njih izjašnjavala upravo kao ruski emigranti, bez obzira na eventualno geografsko regionalno podrijetlo ili drugačiju rasnu ili vjersku pripadnost (Čakširan 2010: 5).

godina (Jovanović 1996: 186)². U doba NDH jedan dio ruskih emigranata pristao je uz ustašku politiku, smatrajući ju protuboljševičkom. Ustaše su primjerice postavili za mitropolita Hrvatske pravoslavne crkve Germogena, ruskoga pravoslavnoga svećenika.

Nakon Drugoga svjetskoga rata svim emigrantima iz Rusije ponuđena je 1946/47. mogućnost dobivanja državljanstva SSSR-a. Bilo je dosta onih koji su željeli iskoristiti tu mogućnost. Međutim onima koji su primili sovjetsko državljanstvo danom primanja prestao je redovan radni odnos, koji je mogao postati ugovornim, s tim da su svakih šest mjeseci morali obnavljati dozvolu zaposlenja. Oni koji su imali ugovorni radni odnos najčešće su dobivali otkaz. Slično je bilo i s emigrantima koji nisu prihvatili sovjetsko državljanstvo, a jugoslavensko im je bilo oduzeto, pogotovo nakon rezolucije Informbiroa u ljeto i jesen 1948. godine.

Tako se događalo da su mnogi bivši ruski emigranti, pa i njihova djeca koja su rođena u Jugoslaviji, ostajali bez ikakvoga državljanstva. Među njima je bilo mnogo onih koji su se donošenjem takvog zakona osjećali povrijeđeni, pa su odlazili u drugu emigraciju. Jedni su otišli u Mađarsku i Bugarsku, pa su se kasnije domogli i Sovjetskog Saveza, drugi u prekomorske zemlje, a treći, oni najstariji, smješteni su u staračke domove u skandinavske zemlje (Puškadija-Ribkin 2006: 35–42). Godine 1955. dolazi do ponovnog uspostavljanja odnosa između SSSR-a i Jugoslavije posjetom Nikite Hruščova, generalnoga sekretara KPSS-a u Beogradu. Tom je prilikom potpisana Deklaracija vlade SSSR-a i FNRJ, poznata kao beogradska, koja kao osnovno pravilo u međusobnim odnosima ističe »pridržavanje načela uzajamnog poštovanja i nemiješanja u unutrašnje poslovima iz kakvih razloga – ekonomske, političke ili ideološke prirode – pošto su pitanja unutrašnjeg uređenja, različitih društvenih sistema i različitih formi razvitka socijalizma, stvar isključivo naroda pojedinih zemalja« (Đerđa: 480).

U socijalističkoj Jugoslaviji, nakon ponovne uspostave odnosa između SSSR-a i Jugoslavije, dolazi do druge migracije Rusa u Hrvatsku. Zaposlenici poduzeća, primjerice »Nikole Tesle« i »Industrogradnje«, odlazili su na rad u SSSR. Neki su se radnici ondje oženili i doveli supruge u Jugoslaviju.

Nakon Drugoga svjetskoga rata broj Rusa u Hrvatskoj konstantno se smanjivao. Uzrok tome bilo je zahlađenje rusko-jugoslavenskih veza i odnosa, ali i sve manji broj onih koji su se osjećali Rusima, odnosno stvarala se nova generacija potomaka ruskih emigranata koja je bila rođena u Jugoslaviji i koja se više nije osjećala Rusima. Vidljivo je svejedno da je broj Rusa u Hrvatskoj još 1948. godine stagnirao, odnosno da se nije bitno smanjio u odnosu na predratnu 1931. godinu. Broj Rusa u tadašnjoj

² O ruskoj emigraciji u Hrvatskoj između dvaju svjetskih ratova vidi i djela Irene Lukšić (Lukšić 1999: 35–37; Lukšić 2001: 15–19; Lukšić 2006).

Hrvatskoj iznosio je 3210. Popis koji je nastao 1948. napravljen je prije rezolucije Informbiroa, odnosno prije zahlađenja i u konačnici prekida rusko-jugoslavenskih veza i odnosa, pa do iseljavanja Rusa u to vrijeme još nije moglo doći. Štoviše, u vrijeme neposredno nakon završetka Drugoga svjetskoga rata Rusi su doživljavani kao najveći jugoslavenski prijatelji, a njihov vođa Staljin bio je slavljen više od samog Josipa Broza - Tita. Iz popisa je vidljivo da je najveći broj Rusa živio u Zagrebu (1070), zatim u Osijeku (214), a potom u kotaru Beli Manastir (127), Splitu (83), Dubrovniku (87), Rijeci (79), Karlovcu (79) i Vukovaru (79).

Popisi koji su uslijedili (1953., 1971., 1981. i 1991) otkrivaju konstantno smanjivanje broja Rusa u Hrvatskoj. Prema popisu iz 1953. popisivani su govornici ruskoga jezika kao materinjeg, pa je takvih bilo 2183, što je zamjetno manje u odnosu na broj Rusa 1948 (iako ne znači da su svi koji su se izjašnjavali kao Rusi 1948. smatrali ruski svojim materinjim jezikom 1953. godine). Očigledno su zakonski propisi, navedeni u prethodnom poglavlju, prisilili Ruse da se presele iz Jugoslavije u neka druga područja, odnosno da se vrate u SSSR. Vidljivo je da su Rusi 1948. prepolovljeni i po broju u gradovima poput Zagreba (583 u odnosu na 1070) ili Osijeka (117 u odnosu na 214) ili Karlovca (40 u odnosu na 79). Popis koji je proveden 1961. svrstava Ruse među ostale slavenske narode, pa se broj Rusa u tome popisu nije mogao ustanoviti. Prema popisu iz 1971. broj Rusa bio je u čitavoj Hrvatskoj smanjen na 1240, a potom 1981. na 758, da bi 1991. pao na svega 706 osoba. Uspoređujući popise iz 1971., 1981. i 1991. vidljiv je stalan pad Rusa na području svih tadašnjih općina. Eventualno bi se ponegdje mogao ustanoviti rast zbog doseljenja neke obitelji (s npr. jednog na tri pripadnika ruske narodnosti), ali nigdje nije bilo moguće ustanoviti značajan rast pripadnika ruske narodnosti. Iako su odnosi sa SSSR-om zatopljeni nakon uspostavljanja veze Hruščova i Tita 1960-ih godina, broj Rusa nije rastao, već je konstantno opadao. Starije generacije, pripadnici ruske emigracije iz vremena Prvoga svjetskoga rata ili vremena neposredno nakon njega uglavnom su poumirali, preselili se u skandinavske zemlje ili se vratili u SSSR, a mlađa se generacija nije osjećala Rusima, odnosno osjećali su pripadnost zemlji koja ih je primila: Jugoslaviji.

2. Položaj Rusa u hrvatskom društvu od 1990. do 2013.

U vrijeme raspada Jugoslavije propaganda koju su provodili hrvatski mediji stvorila je negativan odnos prema hrvatskim žiteljima pravoslavne vjeroispovijesti. Ujedno je došlo i do zamiranja učenja ruskoga jezika u školama i mogućnosti nabave ruske literature u hrvatskim knjižarama. Međutim već se 1990-ih pojavio određen broj udruga prijateljstva između Hrvatske i Rusije koje su širile rusku kulturu u Hrvatskoj. Tako je 1993. osnovan Akademski ruski klub, koji su u tim teškim godinama vodile profesorice Natalija Vidmarović i Magdalena Medarić s Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Godine 2001. bila je organizirana društvena knjižnica ruske li-

terature u iznajmljenom prostoru, a u istom je prostoru radila i nedjeljna škola za rusku djecu predškolskoga uzrasta. Uz Hrvatsko-rusko društvo prijateljstva, koje je djelovalo u Zagrebu, osnovana su i društva u Kalinovcu, Pitomači, Sisku, Karlovcu, Drežnici, Požegi, Rijeci i Varaždinu. Godine 2003. osnovana je Nacionalna zajednica Rusa Hrvatske, sa sjedištem u Zagrebu, u okviru koje djeluje zbor Rjabušinka, uz sekcije koje se bave organizacijom parlaonice, radionica, kružoka ruskoga jezika i kulture. Cijela manjinska zajednica Rusa u Hrvatskoj organizirana je u ukupno jedanaest društava i udruga, od kojih je pet objedinjeno u Savez Rusa Republike Hrvatske kao krovnu organizaciju. U svojoj želji da dignu kulturni amaterizam kod Rusa na višu razinu, Nacionalna zajednica Rusa djeluje na širem području Zagreba, dok Savez Rusa Republike Hrvatske čine članice: Udruga Rusa Republike Hrvatske – Ruski kulturni krug, udruga Kalinka iz Čakovca, koja je ujedno i najbrojnija udruga ruske nacionalne manjine u Hrvatskoj, Ženska udruga Terem, koja okuplja Ruskinje iz Krapinsko-zagorske županije, Udruga Rusa Slavonije i Rusko kulturno društvo Izvor. U Zagrebu su još aktivni Hrvatsko-rusko društvo prijateljstva, Hrvatsko-ruski poslovni klub, Hrvatsko-rusko društvo prijateljstva »Julius Baranovski«, Akademski ruski klub, te Klub ruske kulture »Babushka«. U Rijeci djeluje udruga Ruski dom za Primorsko-goransku županiju, a u Puli udruga Ruski dom za Istarsku županiju. Udruga Kalinka osnovana je 2007. godine. Prema riječima Nadežde Črep, jedne od osnivačica i predsjednice te udruge, u Čakovcu se okupilo oko dvadesetak žena koje su odlučile da se osnaže na taj način što će osnovati udrugu. U Donjoj Dubravi je istovremeno postojala druga ruska udruga koja je pokrenula aktivnosti. Razlozi osnivanja udruge su prema riječima Nadežde Črep bili: loš odnos prema Ruskinjama na selu, teško dobivanje zaposlenja, nemogućnost odlaska u Rusiju, nemogućnost očuvanja ruskoga jezika i kulture i slično. Informacije koje su žene počele izmjenjivati omogućile su im da nostrificiraju diplome, lakše dobiju zaposlenja ili informacije o poslovima i da, što je najvažnije, ostvare svoja politička prava na razini Međimurske županije. Tako su dobili predstavnicu ruske nacionalne manjine županije Međimurske, osnovali školska odjeljenja u kojima se podučava ruski jezik i kultura po modelu C u dvije škole u Čakovcu i jednoj školi u Prelogu i postigle su širu promociju ruskoga jezika i kulture u Hrvatskoj. Škola u Čakovcu imala je 2011. godine 28 učenika koji su pohađali nastavu ruskoga jezika i kulture od prvog do osmog razreda, a nastavu vodi Tatjana Mikolaj. Nadežda Črep ističe kako u Udruzi djeluju i dvije arhitektice/slikarice koje rade s ruskom djecom u likovnoj koloniji. Stalnih članica imaju između 70 i 80, a djelatnosti Kalinke izuzetno su raznorodne. Tako na primjer s folklornom skupinom sudjeluju na *Lipovljanskim susretima* te na *Večeri nacionalnih manjina* u Bjelovaru i u Starim Jankovcima. Članovi Kalinke organiziraju i niz kulturnih događanja (kao što je na primjer karneval *Maslenica*). Udruga Ruski kulturni krug, osnovana u veljači 2008. godine, predsjednica koje je Katarina Todorčeva Hlača, okuplja intelektualce koji se bave ruskim jezikom i kulturom. Ruski kulturni krug okuplja osobe iz Zadra, Splita, Zagreba, ali i izvan granice Hrvatske (npr. Vojvodine,

Rusije). Udruga, prema riječima njezine predsjednice, broji 130 članova. Njih oko 70 su Rusi, dok su ostali potomci Rusa ili drugi koji su na neki način povezani s Rusijom. Osnovna djelatnost ove organizacije je izdavanje časopisa *Ljetopis*. Kao i udrugu Kalinka, i ovu udrugu vodi volonterka sa željom da okupi što je moguće više Rusa u nekom udruženju. Ženska udruga Terem djeluje na području Krapinsko-zagorske županije od 2009. godine, a njezina osnivačica i spiritus movens, Tatjana Tenšek iz Bedekovčine, uspjela je okupiti više od 50 žena iz Rusije, Ukrajine, Moldavije i Bjelorusije s područja Krapinsko-zagorske županije. Udruga je izvrsno povezana s organizacijom Žene grada Moskve. Članice udruge pokrenule su *Dječji festival u Krapini*, na koji su pozvane i ostale nacionalne manjine, te brojne književne večeri vezane za ruske pisce. Udruga je i suorganizator *Međunarodne konferencije »Žena XXI. stoljeća – dijalog bez granica«*. Sjedište udruge je u Bedekovčini, a u Poznanovcu su dobili prostor u kojem održavaju savjetovalište za žrtve obiteljskoga nasilja. U svojem radu zastupaju ravnopravnost spolova i borbu protiv nasilja u obitelji. Osim toga, ova je udruga uspjela pokrenuti i nastavu prema C modelu u Konjščini za rusku djecu iz Krapinsko-zagorske županije. Nastavu je 2012. godine pohađalo 12 učenika iz Zlata-ra, Belca, Donje Stubice, Bedekovčine, Zaboka, Svetog Križa Začretja i Konjščine, a učiteljica je Marija Ocvirek. Kao što je udruga Kalinka u Međimurskoj županiji ostvarila usku povezanost s Međimurskom županijom, tako je i udruga Terem uspjela ostvariti usku suradnju s Krapinsko-zagorskom županijom. Njezina je predsjednica članica Županijskog povjerenstva za ravnopravnost spolova. Udruga je organizirala proslavu Dana žena 8. ožujka, a uključena je i u program Ministarstva poljoprivrede *Žena u ruralnom području*. Udruga Rusa Slavonije u Požegi, koju vodi Galina Petranović, postigla je također velike uspjehe u svojoj sredini. Društvo djeluje od 2002. godine, a njegovi članovi potječu iz Našica, Požege, Vinkovaca i Slavonskoga Broda. Galina Petranović, gotovo potpuno osamljena u svojem poslu, samozatajno vodi ovu udrugu i organizira niz izložaba, pjesničkih večeri i različitih drugih vrsta događanja (kao na primjer večer ruske kuhinje i slično) u Požegi (najčešće u Gradskom muzeju), iako ondje prema posljednjem popisu živi svega dvoje Rusa. Ovu udrugu, kao i ostali, vodi volinterski, a financijski ju tek pomaže Grad Požega.

Broj Rusa počinje rasti nakon uspostave nove hrvatske države. Iako u prvim godinama nije došlo do porasta broja Rusa, čini se da je njihov broj porastao nakon Domovinskoga rata, kada su hrvatske firme dobile poslove u Rusiji i kada su se radnici odande počeli vraćati sa suprugama Ruskinjama, koje čine u svakom slučaju najbrojniju populaciju ove nacionalne manjine. Broj Rusa ponajviše je narastao u Međimurju, gdje gotovo u svakoj pojedinoj općini živi barem jedna Ruskinja. Naime Ruskinje su doselile nakon/zbog udaje za hrvatske državljane koji su bili na radu u Rusiji. Tako je broj Rusa između 1991. i 2001. porastao sa 706 na 906, a potom između 2001. i 2011. sa 906 na 1279. Hoće li taj rast potrajati i u sljedećem desetljeću najviše ovisi o poslovnim vezama Rusije i Hrvatske, odnosno o produbljivanju ili prevlada-

vanju gospodarske krize u Europi i svijetu. O strukturi tih doseljenica/ika ponajviše govori sljedeće poglavlje u kojem se donose rezultati dubinskih intervjua, provedenih uglavnom sa ženama u Zagrebu, Čakovcu, Svetoj Nedjelji, Požegi i mjestima Hrvatskoga zagorja (Sveti Križ Začretje, Konjščina, Bedekovčina, Belec).

Tablica 1. Broj Rusa u hrvatskim općinama između 1953. i 1991. godine³

Kotar	Broj govornika ruskoga jezika 1953.	Broj pripadnika ruske narodnosti 1971.	Broj pripadnika ruske narodnosti 1981.	Broj pripadnika ruske narodnosti 1991.
Beli Manastir	79	64	15	9
Benkovac	0	1	3	2
Biograd	0	1	1	1
Bjelovar	29	9	8	3
Brač	0	0	0	1
Brinje	1	uključeno u općinu Otočac	uključeno u općinu Otočac	uključeno u općinu Otočac
Buje	Zona A	4	3	6
Buzet	0	0	0	1
Cres-Lošinj	1	0	0	2
Crikvenica	9	4	6	1
Čakovec	5	4	4	4
Čazma	10	2	1	0
Daruvar	18	12	1	5
Delnice	12	2	5	2
Donja Stubica	3	1	2	0
Donji Lapac	1	0	1	0
Donji Miholjac	8	2	2	0
Drniš	3	3	0	1
Dubrovnik – grad	59	uključeno u općinu Dubrovnik	uključeno u općinu Dubrovnik	uključeno u općinu Dubrovnik
Dubrovnik – kotar	13	24	20	16
Duga Resa	uključeno u kotar Karlovac i kotar Vojnić	1	1	0
Dugo Selo	5	2	1	3
Dvor	5	3	0	0

³ Podatci su preuzeti iz: *Popis stanovništva 1953., knjiga VIII, Narodnost i materinji jezik, Podaci za srezove prema upravnoj podjeli u 1953. godini*, Beograd 1959., 383–387; *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981. Stanovništvo prema narodnosti 1971.–1981. po općinama*, Zagreb 1982; *Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujak 1991., Stanovništvo prema narodnosti po naseljima*, Zagreb 1992; Gelo i dr. 1998.

Đakovo	25	6	2	2
Đurđevac	12	3	1	1
Garešnica	4	2	1	1
Glina	3	3	4	3
Gospić	5	1	2	5
Gračac	3	2	0	0
Grubišno Polje	4	2	0	1
Hvar	0	2	0	1
Imotski	0	1	2	1
Ivanec	2	1	1	1
Ivanić Grad	uključeno u kotar Čazma	2	0	0
Jastrebarsko	8	0	0	0
Kardeljevo (Ploče)	0	1	0	1
Karlovac – grad	40	uključeno u općinu Karlovac	uključeno u općinu Karlovac	uključeno u općinu Karlovac
Karlovac – kotar	11	27	10	12
Kaštela	0	0	0	8
Klanjec	1	0	0	0
Knin	7	1	0	0
Koprivnica	16	10	5	1
Korčula	3	9	1	2
Kostajnica	8	4	2	2
Krapina	4	3	0	3
Križevci	7	1	2	2
Krk	2	1	1	1
Kutina	12	5	4	4
Labin	6	2	1	2
Ludbreg	2	2	0	0
Makarska	6	1	1	4
Metković	3	1	0	0
Našice	9	9	2	1
Nova Gradiška	18	10	4	2
Novi Marof	0	0	1	0
Novska	13	7	5	2
Obrovac	0	0	0	4
Ogulin	7	2	2	1
Opatija		6	5	5
Orahovica	17	1	3	1
Osijek – grad	117	uključeno u općinu Osijek	uključeno u općinu Osijek	uključeno u općinu Osijek
Osijek – kotar	25	88	49	27
Otočac	1	0	5	3
Ozalj	uključeno u kotar Karlovac	2	1	0

Pag	0	1	1	0
Pakrac	17	9	4	4
Pazin	4	2	0	2
Perušić	1	uključeno u općinu Gospić	uključeno u općinu Gospić	uključeno u općinu Gospić
Petrinja	10	6	2	5
Podravska Slatina	14	15	4	4
Poreč	3	3	1	3
Prelog	6	uključeno u općinu Čakovec	uključeno u općinu Čakovec	uključeno u općinu Čakovec
Pula – grad	18	uključeno u općinu Pula	uključeno u općinu Pula	uključeno u općinu Pula
Pula – kotar	4	36	25	19
Rab	3	2	2	1
Rijeka – grad	77	uključeno u općinu Rijeka	uključeno u općinu Rijeka	uključeno u općinu Rijeka
Rijeka – kotar	19	84	59	47
Rovinj		5	0	6
Samobor	6	3	2	6
Senj	3	1	0	0
Sesvete	uključeno u kotar Zagreb	5	5	8
Sinj	9	5	0	2
Sisak	31	26	10	7
Slavonska Požega	35	23	10	9
Slavonski Brod	47	19	11	6
Slunj	3	0	0	2
Solin	uključeno u kotar Split	uključeno u općinu Split	uključeno u općinu Split	3
Split – grad	58	uključeno u općinu Split	uključeno u općinu Split	uključeno u općinu Split
Split – kotar	3	19	29	51
Šibenik	8	8	3	21
Titova Korenica	1	0	0	0
Trogir	0	0	1	0
Valpovo	14	16	7	2
Varaždin	25	17	9	12
Velika Gorica	2	3	9	13
Vinkovci	58	55	15	11
Virovitica	20	9	7	3
Vojnić	1	1	1	1
Vrbovec	8	2	3	1
Vrbovsko	0	1	0	0
Vrginmost	8	4	1	0

Vukovar	108	61	53	50
Zabok		1	0	4
Zadar	11	14	9	15
Zagreb – grad	583	365	226	215
Zagreb – kotar	20	uključeno u grad Zagreb	uključeno u grad Zagreb	uključeno u grad Zagreb
Zaprešić	uključeno u kotar Zagreb	1	0	4
Zelina	5	1	1	0
Zlatar	3	2	2	5
Županja	32	4	2	3

Tablica 2. Broj Rusa prema popisima stanovništva iz 2001. i 2011. godine⁴

Općina/Grad	Broj Rusa prema popisu stanovništva iz 2001.	Broj Rusa prema popisu stanovništva iz 2011.
Bakar	1	6
Barban	1	3
Baška Voda	1	2
Bebrina	2	3
Bedekovčina	6	3
Bedenica	1	1
Bednja	0	5
Beli Manastir	4	7
Belica	3	3
Bilice	0	1
Bistra	2	1
Bjelovar	4	2
Blato	0	3
Borovo	3	2
Bošnjaci	0	1
Brckovljani	3	2
Brdovec	1	1
Brestovac	1	0
Brinje	2	2
Brod Moravice	0	2
Buje	5	3
Buzet	1	2
Cerovlje	0	1
Cres	0	2
Crikvenica	4	8
Čaglin	0	1
Čakovec	26	43

⁴ www.dzs.hr

Čavle	2	2
Čazma	2	0
Čepin	0	1
Darda	0	2
Daruvar	2	4
Desinić	1	1
Dobrinj	0	1
Domašinec	3	1
Donja Dubrava	9	6
Donja Stubica	1	1
Donji Kraljevec	3	2
Donji Miholjac	0	1
Donji Vidovec	3	3
Draž	1	0
Drenovci	0	1
Dubrovačko primorje	2	0
Dubrovnik	5	20
Duga Resa	1	0
Dugo Selo	1	4
Đakovo	3	5
Đurđevac	0	1
Đurmanec	2	0
Erdut	1	2
Ernestinovo	1	0
Fažana	1	3
Glina	1	5
Goričan	11	7
Gorjani	1	0
Gornja Rijeka	2	1
Gornja Stubica	2	2
Gornji Mihaljevec	2	3
Gospić	0	1
Gračišće	1	2
Gradac	0	1
Gradina	1	0
Gradište	1	1
Grubišno Polje	0	1
Gunja	1	1
Hrvace	1	0
Hrvatska Dubica	0	1
Hrvatska Kostajnica	2	3
Hum na Sutli	0	1
Hvar	1	0
Ivanić Grad	1	0
Jagodnjak	1	0
Jakovlje	0	3

Jalžabet	0	1
Jasenice	2	1
Jastrebarsko	1	2
Kapela	1	1
Karlovac	18	14
Kastav	2	2
Kaštela	5	8
Klana	1	0
Kloštar Ivanić	0	2
Knin	1	1
Konavle	1	4
Končanica	1	1
Konjščina	0	2
Koprivnica	3	7
Kostrena	1	2
Kotoriba	3	3
Krapina	3	4
Krapinske Toplice	2	3
Kravarsko	1	1
Križ	0	1
Križevci	3	1
Krk	0	1
Kršan	2	1
Kutina	3	1
Kutjevo	1	0
Labin	0	5
Legrad	2	1
Lekenik	1	0
Lepoglava	1	1
Lipik	1	0
Ližnjan	0	2
Lokve	5	4
Lokvičići	1	0
Lovas	0	1
Lovran	2	7
Ludbreg	1	2
Ljubešćica	1	1
Majur	1	0
Makarska	1	4
Mala Subotica	7	4
Mali Bukovec	2	3
Mali Lošinj	3	1
Marija Gorica	0	2
Marina	1	1
Martijanec	4	2
Maruševac	2	1

Matulji	3	16
Medulin	3	7
Mrkopalj	2	0
Mursko Središće	5	12
Našice	0	2
Nedelišće	9	13
Nijemci	1	2
Nin	0	2
Nova Gradiška	4	2
Novalja	0	2
Novi Marof	2	4
Novi Vinodolski	1	1
Novigrad	2	2
Obrovac	0	1
Ogulin	1	1
Okrug	0	3
Opatija	3	14
Orahovica	0	1
Orehovica	1	2
Osijek	16	19
Otok	2	3
Ozalj	1	7
Pakoštane	1	2
Pakrac	2	4
Pašman	0	1
Pazin	1	3
Petlovac	3	3
Petrijanec	0	2
Petrinja	0	3
Petrovsko	2	2
Pisarovina	1	0
Pitomača	2	1
Ploče	1	1
Podcrkavlje	0	1
Podgorač	0	1
Podstrana	0	3
Podturen	7	4
Popovača	5	9
Poreč	3	12
Požega	4	2
Preko	1	1
Prelog	7	10
Pribislavec	0	4
Primošten	3	3
Pula	18	37
Rab	1	1

Radoboj	2	1
Rakovec	1	1
Rakovica	1	2
Rasinja	1	0
Ražanac	0	1
Rijeka	56	62
Rovinj	1	9
Rugvica	2	0
Saborsko	2	1
Sali	0	1
Samobor	5	7
Seget	3	4
Selnica	5	1
Semeljci	0	1
Sibinj	0	1
Sikirevci	1	1
Sinj	0	3
Sisak	5	9
Slunj	2	1
Sokolovac	0	1
Solin	4	7
Split	58	71
Stari Grad	0	1
Stari Jankovci	1	4
Strahoninec	4	2
Stubičke Toplice	0	1
Stupnik	3	1
Sunja	2	1
Supetar	0	4
Sveta Marija	8	4
Sveta Nedjelja	5	7
Sveti Đurd	1	2
Sveti Ivan Zelina	1	0
Sveti Ivan Žabno	1	1
Sveti Juraj na Bregu	3	3
Sveti Križ Začretje	4	5
Sveti Martin na Muri	0	2
Sveti Petar Orehovec	0	1
Svetvinčenat	0	1
Šenkovec	1	0
Šibenik	10	22
Štrigova	0	2
Tisno	0	1
Tompojevci	1	0
Trilj	3	0
Trogir	3	6

Trpinja	1	4
Umag	3	8
Varaždin	11	13
Vela Luka	1	1
Velika Gorica	23	33
Velika Pisanica	0	1
Veliki Bukovec	2	2
Veliki Grđevac	1	2
Viljevo	1	1
Vinkovci	4	5
Vinodolska općina	1	0
Vir	2	0
Virovitica	1	4
Viškovci	1	0
Viškovo	0	3
Voćin	1	1
Vodice	1	4
Vodnjan	0	2
Vratišinec	6	3
Vrbanja	0	1
Vrbovec	0	4
Vrgorac	0	2
Vrhovine	0	1
Vrlika	0	1
Vrpolje	1	1
Vrsar	1	1
Vukovar	17	13
Zadar	12	19
Zadvarje	1	0
Zagreb	250	331
Zagvozd	1	0
Zaprešić	3	6
Zlatar	2	3
Zlatar Bistrica	3	3
Zmijavci	1	0
Žakanje	1	1
Žminj	2	1
Župa Dubrovačka	0	5
Ukupno Republika Hrvatska	906	1279

3. Dubinski intervjui s Ruskinjama na području Hrvatske

Na temelju dvadeset dubinskih intervjua s pripadnicama i jednim pripadnikom ruske nacionalne manjine u Zagrebu, Međimurskoj županiji, Krapinsko-zagorskoj županiji, Karlovačkoj županiji, Zagrebačkoj županiji i Požeško-slavonskoj županiji dobili smo informacije o posljednjem migrantskom valu Rusa u Hrvatsku, odnosno u Jugoslaviju. Ispitanicima, koji su uglavnom uključeni u neku od ruskih udruga u Hrvatskoj, postavljena su sljedeća pitanja:

1. Ime i prezime, godina i mjesto rođenja?
2. Čime ste se bavili u Rusiji i kakav je bio Vaš socijalni položaj ondje?
3. Koliko ste obrazovani (koju ste školu završili)?
4. Koji su bili razlozi napuštanja Vaše domovine i kada je to bilo?
5. Koji su bili razlozi dolaska upravo na područje Hrvatske (Jugoslavije)?
6. S kojim ste se problemima susreli pri dolasku u Hrvatsku (Jugoslaviju), odnosno kako ste primljeni u Hrvatskoj (Jugoslaviji)?
7. Čime se bavite u Hrvatskoj i kakav je sada Vaš život?
8. Jeste li došli zajedno s čitavom obitelji ili s nekim članovima Vaše obitelji ili ste pristigli sami?
9. Boravite li stalno u Hrvatskoj ili je Vaš boravak tek privremen?
10. Odlazite li u Rusiju i koji su razlozi Vašeg odlaska onamo?
11. Jeste li se u Hrvatskoj okupili u neko društvo ili udruženje Rusa i koji su Vaši razlozi pristupanja tome društvu?
12. Na koji način čuvate identitet u Hrvatskoj?

Ispitanici nisu bili dužni odgovoriti na sva pitanja.

Na temelju odgovora moguće je oprezno donijeti određene zaključke o tipovima ruske populacije u Hrvatskoj i njihovu snalaženju u Hrvatskoj.

3.1. Položaj ispitanica u Rusiji

U vrijeme postojanja SSSR-a iseljavanje iz te zemlje bilo je ograničeno. Naime za izlazak iz SSSR-a trebalo je imati posebne dozvole i razloge. Stoga sovjetska emigracija iz vremena nakon Drugoga svjetskoga rata nije bila toliko raširena kao ruski emigranti koji su napustili zemlju odmah nakon Prvoga svjetskoga rata, odnosno nakon poraza bjelogardejaca. Ispitanice s kojima su vođeni razgovori doselile su

uglavnom kasnih sedamdesetih, osamdesetih, devedesetih i na početku trećeg milenija s područja bivšeg SSSR-a. Iako su pojedine došle s područja koja danas ne pripadaju Rusiji, ili su rođene u nekim drugim republikama, sve se osjećaju Ruskinjama. Kazivačica V. Č. (1963) rođena je u Ukrajini, njezina je majka Ruskinja, a otac Ukrajinac. Završila je Medicinski fakultet u Moskvi i radila do 1991. godine u rodilištu u kojem su rađale žene visoko pozicioniranih političara. Kao visoko pozicionirana liječnica zarađivala je do 20 dolara mjesečno. Sugovornica K. H. (1962) rodila se u Kirgistanu budući da joj je otac radio na elektrani, ali je od ranoga djetinjstva živjela u Odesi. U Odesi je 1985. godine završila studij ruskoga jezika i književnosti, smjer novinarstvo. Radila je isprva u Radio-novinama, a potom u poduzeću koje se bavilo izvozom ribe te je surađivala u dnevnim novinama *Večernja Odesa*. Kako sama kazuje, ona i suprug živjeli su samostalno i imali su dobra primanja, odnosno živjeli su kao pripadnici srednje klase. Otac sugovornice bio je rektor sveučilišta, a majka ravnateljica škole. L. D. (1972) rodila se u Čelabinsku na Uralu. Otac joj je bio sportaš, a majka računovođa. Od 1979. godine pohađala je francusku školu u rodnom gradu, a nakon toga otišla studirati u Nižnij Novogorod na lingvističko sveučilište, gdje je studirala francuski i engleski jezik. Nakon završenoga studija vratila se u rodni grad, upoznala supruga i predavala engleski i francuski jezik na Tehničkom sveučilištu. Potom je, kako sama govori, odlučila promijeniti posao i otišla raditi u tvrtku koja se bavila metalurgijom, u kojoj se bavila kadrovskim poslovima do 1998/99., kada je zbog ekonomske krize izgubila posao, ali ga je ubrzo ponovo pronašla u Agenciji ekonomske sigurnosti gdje je tri godine radila kao menadžer, a potom u mobilnom operateru. Kako kazuje L. D., u Rusiji je potrebno »svake tri godine mijenjati posao«. S. D. (1970) rođena je na području Sibira, nedaleko od mongolske granice. Ondje je završila sportsku gimnaziju i bavila se skijaškim trčanjem. Budući da je bila profesionalna sportašica, u Rusiji nije bila zaposlena. E. G. (1977) rođena je i odrasla u Saratovu. Ondje je završila Pravni fakultet i bila voditeljica jednog restorana. N. Č. (1977) rođena je u blizini Volgograda, gdje je studirala na Ekonomskom fakultetu. T. M. (1965) iz Volgograda bila je odgojiteljica u vrtiću, a nakon toga je radila u policiji u odjelu za problematičnu djecu. Prisjeća se da je u Rusiji u vrijeme Perestrojke živjela vrlo loše. Lj. S. (1958.) rođena je u Kazahstanu, a radila je kao liječnica (internist i psihijatar) dvadeset godina u Rusiji. S. M. (1968.) rođena je u Uljanovsku, a završila je povijest umjetnosti u Sankt Petersburgu. Radila je u muzeju i pohađala poslijediplomski studij, ali, kako sama kaže, svi su materijali bili u Sankt Petersburgu pa nije mogla završiti svoj doktorat. U muzeju u Uljanovsku nije bila zadovoljna pa je počela raditi administrativne poslove na lokalnom Sveučilištu u Uljanovsku. V. L. (1982) iz Ufe živjela je do 26 godine u Rusiji, gdje je radila i studirala ekonomiju. »Imala sam dosta za život. Radila sam u dućanu i plaćala si sama fakultet koji sam završila s 25 godina.« T. M. (1950) rođena je u Ekaterinburgu na Uralu gdje je radila kao ekonomist, a A. K. (1980) rođena je u Tveru nedaleko Moskve i ondje radila pet godina u pošti i u vrtiću. M. L. (1969) iz jednog mjesta nedaleko Novosibirska kazuje kako nije

završila srednju školu te kako je odmah išla raditi u bolnicu na odjel za reanimacije. N. Z. (1969) rođena je u Čečeniji, a radila je u Tuminu u Sibiru kao profesorica matematike. »Živjela sam na boljem nivou nego što živim ovdje, iako ni ovdje nije loše«, T. T. (1959.) rođena je u Moskvi i nakon završenoga Moskovskoga kooperativnoga fakulteta Centrosaveza radila je u Rospotrebsavezu, gdje je bila glavni stručnjak za organiziranje trgovine u dva okruga. N. O. (1956) rođena je u Jalti. Otac joj je bio potomak poljskoga grofa, a majka Ruskinja, te se ona školovala u engleskoj specijalnoj školi. Završila je Državni fakultet za kulturu. J. Z. (1956) rođena je u današnjem Kazahstanu. Nakon što je završila fakultet radila je kao novinarka u Ukrajini. »Kao novinarka imala sam plaću od 200 rubalja. Suprug, koji je radio na Političkoj akademiji, imao je plaću od 125 rubalja, a prijatelj koji je radio u tvornici raketa imao je plaću od 600 rubalja. SSSR je bila država radnika«, Muški predstavnik V. B. (1957) rođen je u Lavovu u zapadnoj Ukrajini, a i otac i majka su mu Rusi koji su se naselili u Lavovu nakon Drugoga svjetskoga rata. Ondje je završio Fakultet kineziologije i nakon toga je postao atletske trener. Kazivačica G. P. iz Pleternice pokraj Požege (1961) završila je Ekonomski fakultet u SSSR-u i ondje imala sigurno zaposlenje.

Iz svih iskaza vidljivo je da su Ruskinje i jedan muški predstavnik koji su doselili u Hrvatsku gotovo svi visokoobrazovani, da su u Rusiji bili zaposleni i da su uglavnom imali relativno dobre poslove (menadžerice, novinarke, liječnice, muzejske djelatnice, profesorice, profesionalne sportašice i slično). Niti jedna od ispitanica ili ispitanik nisu naveli da su bili nezadovoljni životom u Rusiji, odnosno da ondje nisu imali dovoljno sredstava za život. Štoviše, većina ih je imala, uz kvalitetnu financijsku situaciju, i bogat društveni život te najbližu rodbinu u istom gradu. Iz iskaza je vidljivo da su kazivač/ice podrijetlom iz različitih dijelova bivšeg SSSR-a i da ih je većina rođena u velikim gradovima. Čini se da je za ovu grupaciju ljudi upravo karakteristično da su visoko školovani, ali da njihov odlazak iz Rusije, odnosno SSSR-a nije bio uvjetovan tom činjenicom. Štoviše, gotovo ni jedna od navedenih osoba nije napustila SSSR zbog potrebe za promjenom posla ili profesionalnim usavršavanjem, što je već vidljivo iz odgovora na sljedeće pitanje.

3.2. Način i razlozi dolaska u Hrvatsku

Dolazak kazivačica u Hrvatsku možemo svrstati u nekoliko kategorija i potkategorija:

- a) dolazak prije 1990;
- b) dolazak nakon 1990;
- bl) dolazak sa suprugom ruskim državljaninom;

- b2) dolazak sa suprugom hrvatskim državljaninom koji je bio zaposlen u Rusiji;
- b3) dolazak nakon upoznavanja supruga u Hrvatskoj.

Dolasci su gotovo u svim slučajevima bili motivirani vezom s hrvatskim državljaninom, međutim doseljavali u različite sredine i u različitim vremenskim razdobljima. Prva je u Hrvatsku došla kazivačica T. M. iz Ekaterinburga. »Došla sam 1976. godine na prijevaru. Bila sam na porodiljnom i dobila sam dozvolu na tri mjeseca, a ostala sam godinu dana. Došla sam u primitivnu sredinu Karlovca. Znao, došli su me gledati kao Ruskinju, kako izgledam i kako kuham, da vide vrijedim li. Bila sam čudo«. Slično iskustvo imala je i V. Č.: »Kad me suprug prvi put doveo u svoje rodno mjesto pokraj Imotskog, sve su me stare žene došle popipati da vide kakva je to Ruskinja«. Ispitanica N. O. došla je u Jugoslaviju 1977. godine, nakon udaje za jugoslavenskoga državljanina. »Supruga sam upoznala u Jalti. Gradio je u građevinarskoj firmi hotel Jalta. Bio je šef gradilišta. Kad sam ga upoznala, išla sam u školu. Moji su roditelji imali velikih problema zbog toga što sam ja hodala sa strancem. Čak su me zvali u KGB da bi me upozorili da u Jugoslaviji postoji eksploatacija čovjeka. Moje roditelje nisu mogli izbaciti iz Komunističke partije budući da oni nisu bili članovi KP-a. Mi smo se vjenčali u Jalti, i nakon toga sam dobila 'zagranični pasoš' s kojim sam mogla putovati izvan zemlje. Inače je bilo jako teško putovati izvan zemlje, osim ako nisi bio član neke delegacije. U Jalti je u to vrijeme bilo još stotinjak mješovitih brakova između jugoslavenskih državljanina i sovjetskih državljaniki. Zato sam i uspjela dobiti zagranični pasoš. Od mojega se supruga tražilo da potpiše niz papira da bih ja mogla oputovati u Jugoslaviju. Prvi dojam nakon dolaska u Zagreb bio je razočaravajući. Imali smo dijete od šest mjeseci i putovali smo avionom i vlakom. Mislila sam da je Zagreb drugačiji, da tu teku med i mlijeko. Tek nakon nekog vremena počela sam otkrivati ovu zemlju koju smatram svojom drugom domovinom«. Ispitanica G. P. doselila je u Jugoslaviju također zbog braka s jugoslavenskim državljaninom 1990., ali se već 1991. vratila u SSSR, da bi ponovo došla u Hrvatsku 1999/2000. Svojim povratkom u Hrvatsku vrlo je nezadovoljna zbog nemogućnosti pronalaženja zaposlenja. Ispitanica K. H. prisjeća se da je u Hrvatsku otišla sa svojim bivšim suprugom. »Suprug je radio kao inženjer. Došlo je do raspada SSSR-a i ljudi su dobivali otkaze. Suprugova sestra bila je udana za čovjeka s Malog Lošinja, pa je on 1990. godine otišao onamo. Godine 1991. došla sam i ja s mladom kćeri, dok je starija ostala u Odesi. Odmah smo dobili stalni boravak, a suprug je otvorio vlastitu firmu«. Istih je godina došla i V. Č. »Upoznala sam budućeg supruga koji je radio u Industrogradnji u Moskvi i ondje zarađivao 4000 dolara. Radila sam na hitnoj, a on je došao s virozom. On se 1991. godine prijavio za ratište i zajedno smo nakon vjenčanja u rimokatoličkoj crkvi u Moskvi otišli u Hrvatsku. Moji su bili protiv toga jer je ondje bio rat«. Ostale su ispitanice došle nakon rata. L. D. upoznala je

svojem budućeg supruga na ljetovanju u Hrvatskoj 2005. godine. Prije braka družili su se dvije godine, povremeno se posjećivali, komunicirali na engleskom, a 2007. godine odlučili su se vjenčati i živjeti zajedno. Na isti način supruga je upoznala i E. G. koja je bila na godišnjem odmoru u Zadru 2007. godine. A. K. je bila u Hrvatskoj na odmoru kod prijateljice, također Ruskinje, u mjestu Belec u Hrvatskom zagorju i ondje je upoznala budućega supruga. S odmora se više nije vratila u Rusiju, već je ostala živjeti nakon vjenčanja sa suprugom na selu. J. Z. upoznala je supruga u Hrvatskoj nakon nekoliko poslovnih posjeta pa je odlučila ostati u Hrvatskoj. V. B., muškarac iz Lavova, prisjeća se da je u Hrvatsku došao 2002/03. Pozvao ga je kolega tenisač iz Ukrajine, a vrlo brzo se ovdje i oženio.

Iz svega je moguće zaključiti da je dolazak u Hrvatsku kod svih kazivačica značio pronalaženje životnoga partnera. Neke od kazivačica slijedile su svoje životne partnere u potrazi za boljim životnim uvjetima, dok su druge pronalazile životne partnere u Hrvatskoj. Sam čin prekidanja odnosa sa sredinom iz koje su potekle i dolazak u jednu potpuno novu, nepoznatu sredinu, ukazuje da su kazivačice odrještite i hrabre osobe.

Dolazak u novu sredinu svim kazivačicama bio je kulturološki šok. Kao što je već napomenuto, sve kazivačice potječu iz gradskih sredina, od kojih su neke po broju stanovnika veće i od same Hrvatske. Najveći šok doživjele su ispitanice koje su doselile u manje gradove.

Zanimljivi su pogledi kazivačica na životnu sredinu u Hrvatskoj. N. Z. dosečila je u Sveti Križ Začretje. »Živjela sam u stanu u gradu i došla sam na selo. Ljudi su ovdje imali peći na drva. Ja nisam znala za što to služi budući da sam u Rusiji živjela u stanu s centralnim grijanjem«. K. H. se prisjeća kako je rekla bivšem suprugu da je jedino mjesto u Hrvatskoj gdje bi mogla živjeti Zagreb, budući da su ostala naselja premalena. E. G. došla je u Čakovec iz Saratova. Čakovec joj je u početku bio premalen, a tek se poslije naviknula na miran grad. N. Č. također je doselila iz Volgograda u Čakovec. »Naspram Volgograda, ovo je izuzetno mala sredina, ali je mirna, tiha i umirujuća. U početku me ta tišina smetala, ali sada mi ona odgovara. Ipak, ovdje je malo ljudi koji imaju visoku stručnu spremu. Kod nas si rijetko tko nije mogao priuštiti da završi neki studij. Osim toga, u Međimurju nema opere, kazališta, čovjek ne može voditi kulturni život. To je mala sredina«. I T. M., koja je također iz Volgograda došla u Čakovec, mislila je da će joj »puknuti glava od noćne tišine«. S. M., koja je došla iz Uljanovska u Zagreb, dugo se prilagođavala. »Nisam imala s kim kontaktirati, bila sam u izolaciji i teško sam pronalazila društvo«.

Mnoge su Ruskinje u Hrvatskoj dobile djecu, koju su odgajale tako da i Hrvatsku i Rusiju doživljavaju kao vlastitu domovinu, ali ona u različitim slučajevima drugačije reaguju na mogućnost odlaska u Rusiju, odnosno nastavak školovanja i života u Hrvatskoj. A. K. živi u selu Brlekovo nedaleko Zlatara i ima sina starog 12

godina. Sin želi otići u Rusiju jer mu je zagorska sredina premalena. M. L. živi u Svetom Križu Začretju i ima dvoje djece koja »svoju budućnost vide u Hrvatskoj«.

Ipak, usprkos velikim razlikama koje postoje između hrvatske i ruske sredine, barem što se tiče same veličine zajednica, ruske su se žene uglavnom uspjele prilagoditi novoj, manjoj hrvatskoj sredini i u njoj pronaći neke kvalitetnije strane života. V. Č. ističe kako je »nakon Moskve ovdje milina, u Zagrebu postoji osjećaj sigurnosti, nema kriminala«. Isti komentar ima i N. Č iz Čakovca. »U Volgogradu govorimo o dva milijuna ljudi, ovdje o dvadeset tisuća. Zbog toga ovdje nema toliko kriminala«.

J. Z. smatra da Rusi koji žive istočno od Urala mnogo rjeđe emigriraju. »Znate, kada odete 6000 kilometara od kuće, onda je to definitivno odlazak. Rusi istočno od Urala puno su veći patrioti od Rusa zapadno od Urala. Bila sam u Belgiji pa je dolazak u Hrvatsku odličan. Ipak je Hrvatska slavenska zemlja. Hrvati su hladniji i suzdržaniji od Rusa, ali su vrlo odgovorni. Znate, ovdje ljudi postaju prijatelji tek nakon što se uvjere da si pravi«.

Život u novoj domovini dakle skriva u sebi brojne prednosti i nedostatke kojih su svjesne i kazivačice. Mala sredina za osobe iz velikih ruskih gradskih središta može biti destimulirajuća za daljnji napredak na poslovnom planu. Nepoznavanje ljudi, običaja i mentaliteta Hrvata, s čime su se suočile sve kazivačice, također dovodi do određene nesigurnosti, depresije i nezadovoljstva. S druge strane, male su sredine daleko sigurnije od velikih ruskih gradova koji su prepuni kriminala i u kojima po noći nije sigurno izlaziti iz kuće. Dakako, kod pojedinih kazivačica dolazak u Hrvatsku značio je i prekid sa svim starim prijateljima i rođacima ili barem mnogo rjeđe kontakte. To dakako uzrokuje ili zatvaranje tih osoba prema hrvatskom društvu, što je kod nekih kazivačica vidljivo, te isključivo druženje s drugim Ruskinjama koje žive u njihovoj sredini, ili stvaranje novih veza (najčešće posredstvom supruga) s hrvatskim društvom.

3.3. Snalaženje u novoj sredini

Iako su visoko obrazovane, jedan se dio kazivačica, što zbog momentalne nemogućnosti dobivanja državljanstva, što zbog nemogućnosti nostrificiranja svoje diplome, u hrvatskoj sredini teško i sporo snalazio. Teškoće oko pronalazanja zaposlenja, posebno u državnim službama, nisu karakteristične samo za strane državljane u Hrvatskoj već i u većini europskih zemalja. V. Č., sa završenim Medicinskim fakultetom, došla je u ratom zahvaćenu Hrvatsku sa suprugom koji je odmah otišao na ratište. Iako vrlo sposobna i snalažljiva, u dvadeset godina, koliko živi u Hrvatskoj, nije uspjela raditi više od dvije godine. Budući da je spomenuta ujedno i predsjednica jedne ruske udruge, sama kazuje kako »na prste ruke možeš nabrojati ruske žene koje su zaposlene u Hrvatskoj, iako gotovo sve imaju završene fakultete«. K. H. došla

je sa suprugom koji se zaposlio kao vozač ZET-ova autobusa. Budući da je završila ruski i ukrajinski jezik u Odesi, imala je sreću dobiti posao kao voditeljica Središnje knjižnice Rusina i Ukrajinaca Hrvatske. N. V. H. došla je u Hrvatsku 1974. godine. U Rusiji je izgradila glumačku karijeru koju u Jugoslaviji nije uspjela nastaviti, a u Hrvatskoj je postala poznata pjesnikinja i objavila je nekoliko zbirki pjesama. L. D. ima honorarni posao. »Bavim se prijevodima. Tražila sam posao na svim oglašivačima i javljala se, ali ga nisam uspijevala dobiti budući da još uvijek imam privremeni boravak u Hrvatskoj. Svaki put me odbiju kada saznaju da još nemam državljanstvo. Ponekad je, znate, lakše uzeti lošijeg Hrvata nego boljeg stranca«. L. D. tako prevodi na ruski jezik turističke informacije, letke, marketinške informacije, internetske stranice i slično, ali je, kako sama kaže, u »90% slučajeva to sezonski posao«. J. Z. se također bavi prevođenjem knjiga, a jedna je od rijetkih koja se bavi i simultanim prevođenjem s ruskog na hrvatski i obrnuto. N. O. kazuje kako je u Hrvatskoj nastavila svoje školovanje. Završila je poslijediplomski studij hrvatske kulture na Filozofskom fakultetu i sada joj predstoji obrana doktorata, a usput se bavi poslovnim savjetovanjem, upravljanjem i istraživanjem tržišta preko vlastite tvrtke. E. G., koja živi u Čakovcu, dobila je odmah po dolasku u Hrvatsku posao kao konobarica u kafiću. Nije zadovoljna, budući da je u Rusiji imala posao voditelja restorana, a završila je Pravni fakultet. N. Č. iz Čakovca, također predsjednica jedne ruske udruge, uspjela se zaposliti u struci kao voditelj prodaje. Prije nego što se zaposlila, položila je ispit za sudskog tumača. »Nakon položenog ispita moj se položaj ovdje u Hrvatskoj promijenio. Do toga sam se trenutka osjećala strankinjom, a od tada sam čovjek. Ta mi je činjenica pomogla da pronađem posao. Iako se od zvanja sudskoga tumača ne može živjeti, ja to produžujem svake četiri godine, jer mi je taj ispit prva stepenica u hrvatskom društvu i to osjećam kao temelj početka gradnje života ovdje«. T. M. je svoju interakciju s hrvatskim društvom započela u žiškovečkom KUD-u (selo pokraj Čakovca). »Tamo sam upoznala svoju buduću šeficu i kod nje sam radila kao švelja punih 5,5 godina. Moja diploma u Hrvatskoj nije nikome ništa značila. U vrtiću sam radila honorarno te sam pjevala i svirala djeci na priredbama. Ondje sam upoznala gospođu koja je radila u firmi za dostavu paketa gdje sam neko vrijeme radila, a poslije sam uspjela dobiti posao kao učiteljica ruskoga jezika u dvije čakovečke škole i jednoj preloškoj«. Lj. S., diplomirana doktorica medicine, u Hrvatskoj nije mogla dobiti posao. Odlazila je povremeno u bolnice i ondje pokušavala volontirati, ali je nakon nekoliko neuspješnih pokušaja i kratkoga rada u privatnoj poliklinici otvorila svoju privatnu ordinaciju gdje se bavila alternativnom medicinom. S. M. nije uspjela pronaći posao u Hrvatskoj. Pronašla je zadovoljstvo u izradi rukotvorina kod kuće. T. M. je u Hrvatskoj od 1976. »u jednoj tvrtci, ali kada se ona raspala više nije mogla naći posao. Govorili su mi da sam prekvalificirana za NKV, a nisu mi davali posao zato što sam Ruskinja«. T. T., koja živi u Bedekovčini, uspjela je osnovati jednu manjinsku organizaciju i članica je Povjerenstva za ravnopravnost Županije krapinsko-zagorske. V. B., muškarac iz Lavova, zaposlio se kao trener kadeta u Nogometnom klubu Dina-

mo. On nije zadovoljan jer smatra da ga nigdje nisu željeli primiti usprkos činjenici što ima doktorat i mnogo objavljenih radova u struci. »Uzimali su ljude koji nisu doktorirali, koji nemaju radove i slično«. G. P., koja živi u Pleternici, vrlo je nezadovoljna u hrvatskom društvu. Smatra da je diskriminirana kao Ruskinja koja nije u mogućnosti pronaći posao, a osim toga ističe da se svaki stranac u stranoj zemlji osjeća strancem i da bi preporučila svim ženama koje žele doći u stranu zemlju iz svoje zemlje da ostanu ondje gdje im je dom, odnosno ondje gdje neće biti strankinje.

Uzorak žena s kojima su vođeni razgovori teško da može biti reprezentativan. Naime, većina ispitanica ima posao i socijalne kontakte s najbližom okolinom i drugim Ruskinjama u Hrvatskoj ili u njihovu kraju. Osim toga, za primjere su uzimane žene čiji su životi i biografije na neki način zanimljivi. Činjenica koju je istaknula V. Č., da je vrlo malo zaposlenih ruskih žena te da mnoge od njih nisu umrežene u ruska društva, čini se da je mnogo bliža realnosti. Ipak, na ovome je uzorku vidljivo da je, ukoliko postoji dobra volja i upornost, moguće pronaći poslove koji pomažu popravljajući kućnoga budžeta, a ponekad i osiguravaju kvalitetnu plaću. Upravo zbog svojega relativno lošega položaja u početku, nakon dolaska iz Rusije ili neke od država bivšeg SSSR-a, Ruskinje u Hrvatskoj povezale su se u udruge preko kojih su željele i najčešće i uspijevale popraviti svoj položaj. Karakteristika ove nacionalne manjine jest jaka međusobna povezanost članica: jedne drugima međusobno pomažu u traženju zaposlenja i ostvarivanju prava. Upravo taj njihov položaj uvjetuje i njihovu osviještenost u borbi za ljudska prava, prava nacionalnih manjina i ravnopravnost spolova, te jedan dio žena iz bivšeg SSSR-a sudjeluje i u radu takvih udruga.

3.4. Odnos Hrvata prema Ruskinjama

Ruske žene vrlo se često sreću s predrasudama, primitivizmom, nacionalizmom i šovinizmom u hrvatskom društvu. Prema iskazima kazivačica čini se da je tih pojava u posljednjih desetak godina manje nego prije, posebno u vrijeme rata.

Kazivačica koja je najranije došla u Hrvatsku, T. M., kazuje kako je u Jugoslaviji bilo znatno bolje. Odnos koji su Hrvati u vrijeme Jugoslavije i u vrijeme Hrvatske imali, odnosno imaju prema Rusima, opisuje vrlo slikovito: »To vam je kao nebo i zemlja. Prije su govorili 'Majčica Rusija', a sada kažu 'Uf, Rusi.' Ipak, kako stanujem na selu, na Kordunu, uvijek sam se osjećala kao strano tijelo. Ja sam za te seljake čudna osoba. Kada trebaju neku pomoć, onda kažu: 'Trči Ruskinji!', a inače im nije jasno kako to da ja ne držim ptice ili stoku, da volim i uzgajam cvijeće, da idem u šumu brati gljive i slično. Čini mi se da sam im tuđa po ponašanju. Srbi su me bolje prihvatili od Hrvata«. Ista se kazivačica prisjeća koliko je propatila zbog toga što je Ruskinja u ratnom Karlovcu. »Kada je počelo, 1990. došlo je do podjele na Hrvate i Srbe. Sin me pitao je li on Hrvat ili Srbin. Govorio je ruski i hrvatski i nije znao tko je i kako se odlučiti. Srbi su se okrenuli od mene jer mi je suprug bio Hrvat, a Hrvati

su me zvali četnikinjom. Doživljavala sam raznorazne prijete na telefon«. Vrlo je jasno vidljivo da su Hrvati u vrijeme rata vjersku pripadnost vezivali za nacionalnu, pa su svi pravoslavci, bili oni Rusi, Bugari, Makedonci, Crnogorci, Rumunji, Grci ili Srbi bili na neki način, kod neupućenih nacionalistički raspoloženih Hrvata, proskribirani i označeni kao neprijatelji. Odnos prema Rusima u vrijeme Jugoslavije, posebno u periodu nakon uspostavljanja srdačnijih odnosa, krajem 60-ih i početkom 70-ih godina XX. stoljeća, bio je odnos u kojem su stanovnici Jugoslavije promatrali Rusiju kao moćnu svjetsku silu koja je diktirala svjetsku politiku i odnose u svijetu. Rusija je po svojem političkom uređenju bila ipak sličnija Jugoslaviji od Sjedinjenih Američkih Država, pa su Rusi promatrani i kao zaštitnici jednog svjetonazora koji je poslijeratni svijet usvojio kao jedan od oblika političkih režima.

V. Č. se prisjeća da je ratnih i poratnih godina doživljavala razne oblike diskriminacije. »Na fakultetu su mi govorili kada sam došla nostrificirati diplomu da sam u Hrvatsku došla braniti Srbe, a mojem sinu, koji je miješao hrvatski i ruski, učiteljica je u prvom razredu rekla da su Rusi srušili Vukovar«. K. H. nikada nije isticala da je Ruskinja. »Ljudi su imali predrasude prema pravoslavnoj vjeroispovijesti. Mislili su ako smo pravoslavni, da smo Srbi. Posebno je mnogo toga bilo za vrijeme rata. I puno puta poslije direktno su me vrijeđali, ali na poslu nikada nisam imala problema. U nižim krugovima to je mišljenje još uvijek uvriježeno«. Hrvatski nacionalizam ne razumije ni L. D. »Kod nas u Rusiji ima puno nacija i narodnosti. U mojem gradu Čeljabinsku svi smo bili izmiješani, bilo je Tatara i raznih drugih nacija. Zbog toga gledamo na svaku naciju s poštovanjem. To sam osjetila i kada sam bila na međunarodnom kampu na Krimu, gdje su bile sve narodnosti. Jedino su se Letonci, Litvanici i Estonci odvajali od nas. Tada sam shvatila što znači nacionalizam. Još mi je uvijek strašno kada čujem s maksimirskoga stadiona, u čijoj blizini živim, kada viču 'Ubij Srbina!' U Rusiji je takvo što nezamislivo«. L. D. se prisjeća da je jednom prilikom srela u vrtiću majku jednog djeteta koja mu se obraćala na ruskom jeziku. Kada joj je L. D. prišla i obratila se na ruskom jeziku, žena nije željela priznati da je Ruskinja. V. B. se prisjeća kako je doživio neugodnost kada je jednom prilikom razgovarao na ruskom jeziku na telefon. »Tada me je jedan čovjek čuo kako govorim ruski, pa mi je rekao da ne pričam srpski«. N. Z. doživjela je fizički napad zbog korištenja ruskoga jezika u javnosti. »Hodala sam po centru Zagreba i sa kćeri razgovarala ruski. Prišao nam je jedan mladić koji nas je na engleskom pitao trebamo li pomoć. Moja je kći rekla da ne trebamo i otišle smo dalje. Potom je mladić potrčao za nama i udario me šakom u glavu. Ljudi koji su bili pokraj nas, a to se zbilo po danu, pozvali su hitnu pomoć i policiju. Zagrebačka policija nije napravila ni zapisnik, a kada sam se obratila zabočkoj policiji, izjavili su da je to učinio zato što je mislio da sam prostitutka. Počinitelj nikada nije pronađen«. I J. Z. smatra da Hrvati imaju predrasude prema Ruskinjama. »Kada sam doselila, prijatelji su mi govorili da ne govorim da sam Ruskinja. Međutim ja sam namjerno govorila da sam Ruskinja da se vidi da nas ima

dobrih. Prave Ruskinje nikada ne napuštaju svoju zemlju«. Ljubomora zbog visoke školovanosti Ruskinja u ratnim se godinama pretakala u nacionalističku mržnju, temelji koje su ležali i u mržnji prema režimu komunizma koji je Rusija u drugoj polovini XX. stoljeća predstavljala. Potpuno nepoznavanje ruskoga jezika otkriva nisku naobrazbu jednoga dijela većinskoga naroda. Odbojnost prema Rusiji javila se pojavom hrvatskoga nacionalizma početkom 1990-ih koji je bio uperen prema svemu što bi moglo podržavati Srbiju na bilo koji način (poznato je da je Rusija u povijesti uvijek davala podršku Srbiji kao svojoj interesnoj sferi). Fizičkih napada uglavnom nije bilo (osim jednog nabrojenog), ali sasvim je sigurno da su pojedine grupacije nacifašističkoga predznaka, koje gaje ksenofobične elemente i koje smatraju sve strance, pripadnike nacionalnih, vjerskih i rasnih manjina potencijalnom opasnošću (bilo na poslovnoj bilo na demografskoj razini), spremne i na takve napade, što je bilo vidljivo na temelju pojedinih ispada takvih skupina kada su u pitanju manjine, kod kojih je evidentno (po njihovim fizičkim karakteristikama) da potječu iz drugih miljea. Također je potpuno jasno da se Rusi nastanjeni u Hrvatskoj u većini slučajeva čude takvim ispadima, budući da su živjeli u gradovima u kojima žive najrazličitije nacije, rase i vjerske skupine.

V. Č. također kazuje kako u Hrvatskoj postoje predrasude da su »Ukrajinke prostitutke, a Ruskinje mafijašice«. Ista kazivačica smatra da Hrvati drže da su Rusi u Hrvatskoj bogatiji od ostalih građana. Predrasude prema Ruskinjama u vezi njihova materijalnoga stanja leže u površnosti poznavanja situacije u Rusiji, ali i medijski napisi stvaraju stereotipe o ruskim bogatašima koji su novac stekli na nepošten način, koji plove na jahtama, posjeduju vile na jadranskoj obali i troše novac u kockarnicama. Zbog nekolicine takvih slučajeva Ruskinje u Hrvatskoj doživljavaju najčešće nerazumijevanje pripadnika većinskoga naroda koji su samo površno upućeni u položaj ruskoga iseljeničtva u Hrvatskoj.

3.5. Odlazak u Rusiju

Većina kazivačica povremeno odlazi svojoj rodbini u Rusiju ili u neku od država bivšega SSSR-a. Odlasci su učestaliji kod kazivačica koje su nedavno stigle u Hrvatsku te kod onih koje su boljega imovinskoga stanja. Osim toga odlasci ovise i o tome koliko je mjesto u koje putuju u Rusiji udaljeno od Hrvatske, a pomažu održavanju veza s rodbinom i prijateljima, za kojima, kod većine kazivačica, postoji velika nostalgija. Kod nekih kazivačica, kojima rodbina dolazi iz Rusije u Hrvatsku, ne postoji značajna potreba za odlascima u Rusiju, budući da, kako i same kažu, ondje više nemaju čvrste prijateljske i rodbinske veze.

V. Č. kazuje da svake godine odlazi u Ukrajinu i ondje boravi i po mjesec dana. K. H. odlazi i po više puta godišnje u Rusiju. Uglavnom se radi o službenim putova-

njima. »Ja to iskoristim i za privatne posjete. Mi vam sve ove nove republike nazivamo Rusija. Pa Odesa je bila nekada južna prijestolnica«. L. D., koja je podrijetlom iz Čeljabinska, bila je u pet godina, koliko živi u Hrvatskoj, svega jedanput u rodnom gradu. »Do Moskve je daleko, a onda još trebam čekati let za Čeljabinsk najmanje šest sati«. I S. B., koja je podrijetlom iz Sibira, bila je zbog velikih financijskih izdataka svega jedanput u Sibiru od 1994. kada je doselila u Hrvatsku. E. G. odlazi svake godine u Rusiju. »Ondje imam puno prijatelja i roditelje pa mi je teško bez njih u Hrvatskoj«. N. Č., koja danas živi u Čakovcu, odlazi u Rusiju svake godine, ali kazuje kako je odlazak ondje sada postao manje važan otkada se k njoj »doselila majka koja je otišla u mirovinu«. T. M. odlazi u Rusiju također nekoliko puta godišnje i uglavnom posjećuje velike gradove. Budući da predaje ruski jezik i kulturu u jednoj školi u Hrvatskoj, putuje i zbog toga u Rusiju. V. L. kazuje kako joj nedostaje Rusija. »Bila sam sada tamo tri mjeseca, ali moji dolaze i kod mene u Hrvatsku«. T. M., koja je u Hrvatskoj najduže od ispitanih kazivačica, u Rusiju više uopće ne ide. »Zadnji put sam bila 1991. godine, a onda sam bila 2008/09. u Jalti kao turist. Znaite, za Rusiju me više ništa ne veže budući da su mi roditelji i sva bliža rodbina pomrli«. I N. O., koja je u Jugoslaviju došla 1977., više nije toliko vezana za Rusiju, odnosno Ukrajinu. »Ovu zemlju smatram svojom drugom domovinom. Ovdje sam doma mnogo više nego u Jalti. Ipak sam više od pola svojega života provela ovdje. Osim toga, smetaju me promjene koje su se dogodile u Ukrajini. Ondje imam stan, ali ne mogu izdržati više od dva ili tri tjedna. Više nemam ni mnogo rodbine ondje«. N. Z. kazuje kako je svoju kćer poslala na Kavkaz roditeljima i da joj se ondje »jako svidjelo«. J. Z. ima izuzetno jak domoljubni osjećaj. Kada posjećuje Rusiju, obilazi sve svoje prijatelje, od Kazahstana do Ukrajine. »Znaite, prije ću vidjeti sve te svoje prijatelje ako sam ovdje, nego da živim u Ukrajini ili Kazahstanu«. Govoreći to, J. Z. smatra da će za jednokratnog posjeta bivšem SSSR-u pokušati obići sve svoje prijatelje bez obzira na daljinu pojedinih destinacija.

Većina kazivačica održava veze s Rusijom na neki drugi način. Većina ih putem interneta i Skypea kontaktira gotovo svakodnevno s rodbinom. L. D. je dugo bila bez prijatelja u Hrvatskoj. Preko stranice horvatia.hr pronašla je ruske prijatelje. »Upoznala sam dvije žene. Na kavi sam se našla s administratoricom te stranice i postale smo najbolje prijateljice. Osim toga svakodnevno čitam novosti o Rusiji preko stranice koja nudi vijesti iz uralske oblasti, dakle iz oblasti oko Čeljabinska. Nažalost, oslabili su kontakti s prijateljima«. I Lj. S. kazuje kako joj sada Skype i internet zamjenjuju posjete. »Više nema nostalgije za Rusijom kada svakodnevno znam da je ondje sve u redu«. N. Z. kaže kako je prije raširenosti interneta više telefonirala i pisala pisma, a kako sada postoje lakši načini da kontaktira s kolegama i rodbinom iz Rusije. »Kontaktiram sada preko Facebooka, a ima i stranica koje donose informacije iz Čečenije«.

Novi oblici tehnologije omogućavaju svakodnevno gotovo besplatno komuniciranje ljudi u svim dijelovima svijeta. Na taj način čovjek može ostati u kontaktu, pa i vizualnom (preko Skypea), s prijateljima, rodbinom i poslovnim partnerima na bilo kojem kraju svijeta. Na taj se način, barem donekle, smanjuje potreba za putovanjem, posebno ukoliko takvo putovanje zahtijeva velike financijske izdatke. Osim toga, većina je Ruskinja, posebno ukoliko su odselile prije više od deset godina iz Rusije ili neke od republika bivšeg SSSR-a, izgubila kontakte s prijateljima, a nekima je i sva rodbina u Rusiji pomrla, pa više nemaju potrebe za odlascima u zemlju podrijetla. Vidljivo je da poneke od kazivačica žale za tim što nemaju mogućnosti da im roditelji ili rodbina pomognu oko čuvanja djece i u svakodnevnim poslovima, a neke se od njih čak odlučuju da dovedu roditelje iz Rusije u Hrvatsku. Neke od kazivačica, posebno one koje su rastavljene ili su udovice, pomišljaju i na povratak u Rusiju, iako zbog djece ostaju u novoj domovini. Razlozi za povratak mogu biti vezani i za poslovne neuspjehe, ali takvi su slučajevi znatno rjeđi.

3.6. Očuvanje identiteta

Očuvanje vlastitoga identiteta daleko od domovine za jedan dio pripadnika nacionalnih manjina u Hrvatskoj predstavlja težak zadatak. To je posebno prisutno kod pripadnika nacionalnih manjina koji su rođeni i odrasli u Hrvatskoj. Kod Ruskinja doseljenih u Hrvatsku slučaj je drugačiji. Naime radi se, u najvećem broju slučajeva, o prvoj generaciji Ruskinja koje su doselile direktno iz Rusije ili iz neke od bivših sovjetskih republika. Kod njih je još uvijek povezanost s domovinom jaka, a broj posjeta roditeljima, poznanicima i prijateljima relativno brojan. Kod ovih je žena relativno dobro sačuvan nacionalni identitet, koji njeguju u mnogim prigodama. Možda je njegovanje vlastita jezika najbolji oblik očuvanja identiteta. V. Č. kaže da njeguje svoj jezik u svakodnevnoj komunikaciji s drugim Ruskinjama, ali i kod kuće gdje joj sin izvrsno piše i čita ruski. Međutim kaže kako je mnogo žena kojima supruzi kod kuće ne daju govoriti ruski. K. H. kazuje kako je jedan dio Ruskinja koje su doselile 1980-ih zaboravio svoj materinji jezik, te kako je čest slučaj da potomci Rusa iz prvoga migracijskoga vala početkom XX. stoljeća njeguju ruski jezik, pa ga čak bolje poznaju od Rusa doseljenih 1980-ih. Veći broj doseljenih Ruskinja svoju su djecu naučile ruski jezik. Djeca hrvatskih Ruskinja najčešće poznaju ruski jezik, pohađaju nastavu po modelu C (ruski jezik i kulturu), a kazivačica A. K. iz okolice Konjščine kazuje kako njezin sin namjerava otići u Rusiju nakon što završi školovanje. M. L. iz Svetoga Križa Začretja smatra da njezina djeca, koja uče ruski po modelu C u Osnovnoj školi u Konjščini, svoju budućnost vide u Hrvatskom zagorju i u Hrvatskoj, a ne u Rusiji, iako bi se ona željela vratiti u Rusiju. G. P. ističe kako su u Požezi pokušali održati identitet malobrojnih Rusa u Požezi i okolici osnivanjem tzv. »ruske škole« u Požezi, ali im to zbog malog broja zainteresiranih nije uspjelo. N. Č., vodite-

ljica udruge Kalinka, kaže: »Rusija nikuda ne ide iz mene i iz mog doma«. Ona i njezini kod kuće govore pola ruski, pola hrvatski jezik. Lj. S. čuva rusku tradiciju kuhajući ruska jela i razgovarajući sa suprugom ruski. L. D. identitet održava čuvajući uspomene iz Rusije i dijeleći pojedine suvenire svojim prijateljima.

Ruskinje koje su učlanjene u ruska društva ili udruge uče svoju djecu i ruske običaje, hranu, a često njeguju i pravoslavnu vjeroispovijest. Ruskinje u Čakovcu i okolici koriste Srpsku pravoslavnu crkvu u Varaždinu za vjerske obrede, a na pravoslavni Božić zbor udruge Kalinka ondje pjeva božićne pjesme. Upravo su Ruskinje iz Čakovca i okolice najbrojnija pastva ove parohije. G. P. iz Pleternice kazuje kako odlazi u pravoslavnu crkvu u Požegi, ali i u rimokatoličku crkvu na veće blagdane. Manji broj ispitanica ni u Rusiji nisu držale do religije, pa ne odlaze ni u Hrvatskoj u pravoslavnu crkvu. Ipak, većina Ruskinja slavi pravoslavni Božić, a sve slave i rimokatolički Božić budući da su im supruzi rimokatolici. V. L. kazuje kako slavi pravoslavni Božić zato da »bor duže stoji u kući i da dijete dobije dva puta poklone«.

Najbolji način čuvanja vlastita identiteta jest druženje u ruskim udrugama. Tako većina ispitanica na neki način sudjeluje u nekoj od udruga kao aktivni član ili kao povremeni posjetitelj. Neke od njih ističu kako dolaze povremeno u neku od ruskih udruga kako bi čule ruski jezik i družile se s drugim Ruskinjama, dok su druge, najčešće voditeljice udruga, izuzetno involvirane u mrežu ruskih organizacija u Hrvatskoj te ističu usku povezanost, najčešće kulturnu, s Rusijom, kamo poslovno putuju i po nekoliko puta godišnje. Jedan dio njih čak ističe kako su im jedine prijateljice u Hrvatskoj Ruskinje, odnosno da se s Hrvaticama slabo druže. Tako na primjer G. P. iz Pleternice ističe kako jedva da komunicira na hrvatskom jeziku, jer uglavnom razgovara s Ruskinjama, gleda rusku televiziju i komunicira putem interneta s prijateljima i rodbinom u Rusiji te se ne druži s Hrvatima. Odlična međusobna povezanost Rusa u različita udruženja i organizacije omogućuje onima koji to žele sigurno očuvanje identiteta te razvijanje osjećaja pripadnosti ruskom narodu i kod svoje djece. Nedostatak ruskih pravoslavnih crkvi u Hrvatskoj svakako otežava onima koji drže do religije pohađanje vjerskih obreda. Budući da su Ruskinje koje su migrirale nakon 1990. u Hrvatsku vrlo angažirane oko ostvarivanja svojih prava, treba naglasiti kako su pojedine od njih izuzetno mnogo postigle u svojim sredinama u očuvanju svojega identiteta i identiteta svoje djece.

Zaključak

Fenomen migracija Rusa na područje Hrvatske može se pratiti promatrajući razloge njihova dolaska u Hrvatsku (Jugoslaviju), odnosno razloge njihova iseljavanja iz Rusije (Sovjetskog Saveza). Prva migracija Rusa u Hrvatsku odvijala se početkom XX. stoljeća. Radilo se o Rusima koji su napustili svoje domove zbog Oktobarske

revolucije koja je srušila carski režim u Rusiji. Pristalice carskoga režima tada su u velikom broju iseljavali iz Rusije i odlazili u europske zemlje koje su ih primale. Među njima se našla i Jugoslavija, koja je primila više desetaka tisuća takvih izbjeglica. Među emigrantima bilo je svih kategorija zanimanja (svećenici, učitelji, zemljoradnici, umjetnici, glazbenici, vojnici i slično). Dolazile su čitave obitelji, ali i pojedinci. Rasprostranjeni su po čitavoj Jugoslaviji, a najviše na području Beograda. Iako se većina njih nadala da se radi o privremenoj migraciji, ona se uglavnom pretvorila u stalnu, trajnu migraciju. Emigranti su u Kraljevini SHS bili izuzetno dobro organizirani u više desetaka društava koja su djelovala na području čitave zemlje, a bilo ih je, dakako, najviše u velikim gradovima. U vrijeme NDH jedan dio emigranata pristao je uz ustaški režim budući da su smatrali da su boljševici njihovi najveći neprijatelji. Nakon Drugoga svjetskoga rata velik broj ruskih emigranata napustio je Jugoslaviju zbog krize Informbiroa 1948. godine. Iako su se odnosi između Jugoslavije i SSSR-a popravili nakon 1955. godine, priljev novih doseljenika iz SSSR-a bio je minimalan sve do kraja 1980-ih kada su se nekadašnje »tvrde« granice počele otvarati. Do veće migracije Ruskinja dolazi tek kasnih 1990-ih godina kada doseljavaju iz svih dijelova bivšeg SSSR-a kao supruge hrvatskih državljana. Radi se najčešće o obrazovanim ženama koje su se u velikom broju okupile u nekoliko društava, odnosno udruga u Hrvatskoj i koje svojim djelovanjem promiču rusku tradiciju i kulturu. Očuvanje identiteta njeguju i preko školovanja svoje djece prema modelu C u četiri škole u Hrvatskoj. Najviše Ruskinja doselilo je na područje Međimurske županije i Grada Zagreba, ali ih ima i u Rijeci, Hrvatskom zagorju, Istri i Splitu. Formiranjem institucija koje okupljaju pripadnike ruske nacionalne manjine, pokretanjem časopisa *Ljetopis* i održavanjem različitih manifestacija koje su otvorene ne samo za Ruse već i za hrvatske građane, Rusi/Ruskinje u Hrvatskoj osiguravaju čuvanje vlastita identiteta kao malo koja nacionalna manjina u Hrvatskoj. Kroz dubinske intervju s Ruskinjama u Hrvatskoj vidljivo je da su one i svoju djecu, rođenu u Hrvatskoj, uspjele zainteresirati za Rusiju i sve što je uz nju vezano. Budući da se broj Rusa/Ruskinja u posljednjih deset godina povećao, može se pretpostaviti da će se taj broj i dalje povećavati te da će broj Rusa u sljedećem popisu stanovništva narasti.

IZVORI

<http://www.dzs.hr>

Gelo, Jakov i dr.: *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880. – 1991. po naseljima*, Državni zavod za statistiku, Zagreb 1998.

Popis stanovništva 1953., knjiga VIII, Narodnost i materinji jezik, Podaci za srezove prema upravnoj podjeli u 1953. godini, Beograd 1959.

Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981. Stanovništvo prema narodnosti 1971. – 1981. po općinama, Zagreb 1982.

Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujak 1991., Stanovništvo prema narodnosti po naseljima, Zagreb 1992.

LITERATURA

Čakširan, Vlatko: *Ruski emigranti u Sisku između dva svjetska rata*, magistarski rad, Zagreb 2010.

Derda, Josip: Sovjetsko-jugoslavenski odnosi. U: *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 7. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 1968.

Jovanović, Miroslav: *Doseljavanje ruskih izbeglica u Kraljevinu SHS 1919.–1924.* Studovi kulture, Beograd 1996.

Jovanović, Miroslav: *Ruska emigracija na Balkanu 1920. – 1940.* Cigoja štampa, Beograd 2006.

Lukšić, Irena: Ruski emigranti u Hrvatskoj između dva rata. U: *Hrvatska/Rusija Kulturno-povijesne veze.* Društvo hrvatskih književnika, Zagreb 1999, str. 35–37.

Lukšić, Irena: Ruski emigranti u Hrvatskoj, Prilog tipologiji mjesta. *Književna smotra* 33(2001)1(119), str. 15–19.

Lukšić, Irena (ur.): *Ruski emigranti u Hrvatskoj između dva rata: rubovi, memorija.* Hrvatsko filološko društvo, Zagreb 2006.

Puškadija-Ribkin, Tatjana. *Emigranti iz Rusije u znanstvenom i kulturnom životu grada Zagreba.* Prosvjeta, Zagreb 2006.

RUSSIANS IN CROATIA BETWEEN 1991 AND 2011

Filip Škiljan

Institute for Migration and Ethnic Studies, Zagreb

SUMMARY: Author in the article brings pieces of information about position of Russians in Croatia between 1991 and 2011. In the first part of article author depicts position of Russians in the Kingdom of Yugoslavia (1918–1941) and socialistic period (1945–1991). In the article brings statistical data for number of Russians in each Croatian municipality. In the second part of text author represents interviews with Russians in Croatia and institutions of Russian national minority in Croatia.

Keywords: Russians; Croatia; identity; 20th century; national minority